

nakon potpunog osušenja premažu sa veoma malo paste za parkete i svilenom krpom poliraju.

Gipsani bijeli kipovi i slično premažu se debelim slojem guste štirke (škrob) i drugi dan okefaju.

Svijećnjaci i druge metalne stvari najprije se temeljito očiste i onda premažu sa tekućinom alkohola i kolodijuma u jednakim dijelovima. Kolodij se dobiva u apoteci. Treba paziti da je tekućina svuda jednako razdijeljena. Ovako čišćeni predmeti mogu godinama zadržati svoj sjaj. Brončane se stvari samo taru mekom krpom da se patina ne bi oštetila.

Drveni se okviri očiste vlažnom, ne mokrom, krpom ili jelenjom kožom, a ako su politirani onda sa mekanom krpom, na koju stavimo malo maslinovog ulja.

Konačno još nešto o sagovima kod oltara.

Često se događa da se uglovi sagova izvijaju. To je ružno vidjeti a mogao bi netko i pasti. Tu se možemo pomoći tako da pod ugao pričvrstimo karton i presvučemo ga tkaninom iste boje koju ima stražnja strana saga. U zimi je dobro da se pod sag stavi nekoliko slojeva novinskog papira, koji čuva od hladnoće. Ako se sag čisti, treba ga lupati na poledini a nikad na prednjoj strani.

Evo ovih par uputa neka budu našim svećenicima na pomoć, a slijedeći puta, ako Bog da, reći ću nešto o krstionici, uskrsnom svijećnjaku i drugom!

MILA VOD

## MISAO LITURGIJE

Pod ovim — možda ne baš sasvim adekvatnim — naslovom kanimo povremeno donositi objašnjenja nekih značajnijih riječi i pojmova kojima se služi liturgija a koji često nama danas ne govore dosta živo i ne djeluju na nas svježe. To je zato što je njihovo značenje tokom vremena izbljedito i postalo za nas nejasno, ili se tako reći posve iz sjećanja izgubilo široko sadržajno bogatstvo nekih od tih pojmova, pa oni danas djeluju šturo i bezbojno. Da se ti pojmovi u našoj svijesti osvježe i da se otkrije njihova sadržajna punina potrebno je poseći u otačku tradiciju. Naša je želja da to postignemo u ovom nizu pokušaja koji će — nadamo se — biti interesantni i korisni svakome koji zaista želi liturgiju razumjeti i okoristiti se religioznim misaonim i doživljajnim obiljem što su ga stoljeća utkala u liturgijske tekstove.

## ADUNARE

Riječ ADUNARE iz molitve **Te igitur** misnog Kanona, zajedno s čitavom uklopljenom rečenicom QUAM PACIFICARE, CUSTODIRE, ADUNARE ET REGERE DIGNERIS, po svoj prilici predstavlja kasniji umetak u okvir ove molitve Kanona (1). Sv. Opat Milevitanski, koji piše svoje djelo protiv donatiste Parmenijana oko g. 365, znade da donatiste »in sacramentorum mysterio«

»quotidie« — kako je uostalom »legitimum« — govore da prikazuju Bogu »PRO UNA ECCLESIA, QUAE SIT IN TOTO TERRARUM ORBE DIFFUSA« (II, 12). Tako zaključujemo, da je okvir postojao već g. 312, kad su se donatiste odijelili od Crkve (2), ali još nije bilo gornjega umetka s ADUNARE. Da li unošenje toga umetka na ovo mjesto treba povezati s time, što je iz rimske misne liturgije nestala tzv. **molitva vjernih**, pak se onda manjak, koji se ipak podsvijesno osjećao, nadoknadio time što je na ovo mjesto u Kanon unesena temeljna nakana molitve vjernih (kao neki rudimentarni relikv) (3), to bi bilo teško dokazati, ali to nije nevjerojatno. Svakako se u proklamaciji prve nakane molitve vjernih, kako nam se sačuvana na Veliki Petak, nalazi frappantna sličnost s našim umetkom: »PACIFICARE, ADUNARE ET CUSTODIRE DIGNETUR...«. Papa Vigilije (+555) jamči nam u pismu caru Justinijanu, da je u njegovo vrijeme već bila »antiqua triditio« moliti kod prikazivanja žrtve »ut catholicam fidem ADUNARE, REGERE Dominus et CUSTODIRE toto orbe DIGNETUR« (4).

Nas ovdje, prvenstveno, zanima samo pravo značenje i smisao izraza ADUNARE. No da se taj smisao otkrije, svakako je potrebno dobro utvrditi kontekst. Najvažniji kontekstualni problem u ovom slučaju jest, da li se riječi TOTO ORBE TERRARUM ovdje vežu po smislu s riječju ADUNARE ili ne. Ako uzmemo u obzir da su riječi TOTO ORBE TERRARUM na ovom mjestu po svoj prilici starije od umetka s riječju ADUNARE, izlazilo bi da se riječi TOTO ORBE TERRARUM odnose samo na ECCLESIA TUA SANCTA CATHOLICA, ali ne na umetak (5). Ipak to neće biti tako. U današnjem se tekstu TOTO ORBE TERRARUM svakako veže s cijelim umetkom, bez obzira na povijesni postanak ove formulacije. Ne može biti nikakve sumnje, da je redaktor koji je izbacio riječ DIFFUSA htio i želio TOTO ORBE TERRARUM povezati s umetkom, i da je upravo zato i brisao riječ DIFFUSA da stavi TOTO ORBE TERRARUM u novi snošaj. A to onda znači da se u **današnjem tekstu** riječ ADUNARE veže s TOTO ORBE TERRARUM, jer je tekst **svijesno tako udešen**. Uostalom riječi TOTO ORBE povezane su s ADUNARE također u **molitvi vjernih** na V. Petak, kao i u spomenutom pismu pape Vigilija.

Prema tome, djelo Božje za koje svećenik ovdje moli treba da se izvrši po čitavom svijetu, ili — točnije i pjesnički ljepše — »po čitavom krugu zemaljskome«.

Koje je to djelo? Ne treba ni reći da se ne radi o ukinuću nekog konkretnog raskola, istočnog ili bilo kojeg drugog. Premda aludiranje na nešto tako akcidentalno i pojedinačno u ovakvoj molitvi nije apriori baš sasvim isključeno, ipak je posve nevjerojatno, a kontekst (TOTO ORBE TERRARUM) ga također posve isključuje.

Nevjerojatno je također značenje koje tome mjestu pridaje JUNGSMANN: »da bi ona (tj. Crkva) ostala sačuvana od razdora i kriva učenja, da bi ostala složna u ljubavi, toj vezi jedne obitelji Božje« (6). Čini se očevitim, da je neposredan cilj molitve neka Božja akcija **koja još nije izvedena**, a ne održanje i produbljenje (intenzifikacija) nečega što već jest, što je Bog već izveo. Zato je značenje, koje riječi ADUNARE pridaje Jung-

mann, nekako isforsirano, za nuždu smišljeno, izneseno kao nagađanje u pomanjkanju boljega rješenja. I — a to je najvažnije — ono zapravo više odgovara riječi PACIFICARE, koja je tu metnuta na prvo mjesto, nego li riječi ADUNARE.

Da se dohvati pravo značenje riječi ADUNARE i pravi smisao prošnje koja je tom riječju izražena, potrebno je posegnuti malo dublje u povijest kršćanskih religioznih pojmova. Premda je, naime, ta riječ na ovo mjesto — kako se čini — stavljena relativno kasno, ipak je ona već imala svoju povijest u kršćanskom jeziku. Na dnu ove formulacije u Kanonu rimske mise krije se jedno određeno shvaćanje staroga kršćanstva, koje je vrlo važno, i koje tome mjestu Kanona daje izvanredno religiozno sugestivan i obuhvatan vid.

Vrlo je blizu pravom tradicionalnom smislu toga pojma Dom B. Botte kad ADUNARE prevodi sa RASSEMBLER DANS L'UNITÉ — sakupiti, sabrati u jedinstvo (7), dovodeći (u bilješci) to mjesto u vezu s biblijskom i otačkom idejom o **vocatio gentium**: svi su narodi pozvani da budu dio naroda Božjega, Crkve. Dom Maertens, usvajajući to mišljenje (8), dovodi ovo mjesto u vezu s poznatim mjestom iz euharistijske molitve (9) u spisu **Didaché** (Nauka dvanaest apostola), koje glasi: »Kao što je ovaj razlomljeni kruh (TO KLASMA) bio raspršen po bregovima i **sabran** postade **jedan**, tako neka se **sabere tvoja Crkva od kraja zemlje** u tvoje kraljevstvo!« (10). A na drugom mjestu: »I **saberi je** (Crkvu) **od četiri vjetra**, posvećenu, u tvoje kraljevstvo koje si joj pripravio« (11). U Serapionovoj Anafori preuzeto je prvo mjesto iz Didaché, ali u proširenoj i malo drukčijoj redakciji: »I kao što je ovaj kruh (ARTOS) bio raspršen po bregovima i **sabran** postade u **jedno**, tako **saberi svetu Crkvu svoju iz svakoga naroda i svake zemlje, iz svakoga grada i sela i kuće, i načini jednu, živu, katoličku Crkvu**« (12).

Dom Maertens vidi u gornjim citatima, pa onda i u riječi ADUNARE misnog Kanona, prije svega **eshatološki** smisao: »ova ideja „sabiranja“ ima prvenstveno evocirati eshatološko sakupljanje te dati euharistiji karakter jedne etape u tom stupnju povorke naroda prema Kraljevstvu« (13). Po tom bismo shvaćanju mi u Kanonu molili, neka Bog sakupi sve narode, to jest Crkvu iz sviju naroda, u konačno vječno kraljevstvo, **na koncu svijeta**. Dom Maertens i sam vidi — čini se — da takvo isključivo eshatološko razumijevanje izraza ADUNARE teško ide u ovaj kontekst, pa zato zaključuje, da je »malo vjerojatno« da je izraz, kad je preuzet u Kanon, imao još svoje jako početno značenje, ali da ipak ostaje svjedokom stare nade Crkve, uključene u prvotnom značenju izraza, pa zato na koncu kuša pomiriti to značenje »eshatološkog sakupljanja« s običnim shvaćanjem po kome se u riječi ADUNARE moli za ukinuće svih podjelâ i raskolâ.

Ipak, ne nijećući posve prisutnost također eshatološkog smisla, mi moramo već u gore donesenom primjeru iz Serapionove Anafore vidjeti, da sabiranje i sakupljanje na koje se ovdje misli nije ograničeno samo na svršetak svijeta i na ono definitivno uključenje u kraljevstvo Božje, nego da se radi o **sabiranju ljudi i naroda u zemaljsku Crkvu**, koje treba biti što jedinstvenije, što životnije i trajnije, tako da kao logičan i siguran završetak ima konačno sabiranje u nebesko kraljevstvo. Lako

je vidjeti, da je redaktor Serapionove Anafore (ukoliko je direktno preuzimao iz Didaché) radio s očevidnom namjerom da umanjši previše naglašenu eshatološku orijentiranost misli u Didaché, te da naglasi značenje te misli već za život Crkve na zemlji. Da to uvidimo, dosta je samo usporediti dvije formulacije:

Didaché: **neka se sabere tvoja Crkva... u tvoje kraljevstvo!**

Serap. An.: **saberi... i načini jednu, živu, katoličku Crkvu!**

Tako se Crkva sabire već na zemlji, da bude jedna, živa, katolička, a to će sabiranje, sakupljanje, završiti konačno u vječnom kraljevstvu, jer ovome zemaljskome sabiranju jest cilj ono vječno i definitivno. Ipak, da bismo mogli shvatiti sve dimenzije toga načina govora, moramo imati na pameti da je tu na dnu jedno izrazito starokršćansko poimanje Crkve, koje nama danas nije uvijek dosta jasno u svijesti.

Rasprostranjivanje Crkve širom svijeta (a o tom je ovdje riječ) prikazivalo se i izražavalo u otačko doba u vidu i pomoću različitih slika. Tako na primjer pomoću biološke slike: kao **rast**. Ideja o **rastu Crkve** je i nama danas veoma domaća. Ta se ideja oslanja na Isusovu prisodobu o **zrnu gorušice** (Mt 13, 31—32; Mk 4, 30—32). Crkva je po toj ideji predstavljena kao **drvo**, koje raste i rasprostranjuje širom svoje grane (14).

Bio je udomaćen također pojam **širenja** i drugi srodni pojmovi koji se osnivaju na slikama s fizičkog područja, kao što uostalom pokazuje također prvotna forma samog ovog mjesta u Kanonu: **toto orbe diffusa**. Slični su izrazi propagare, dilatate itd. No svi ti pojmovi, preuzeti s područja fizike, imaju najširu uporabu u jeziku za najraznolikije stvari. Oni ne evociraju ništa specifično ljudsko, a svakako nemaju nikakav specifičan kršćanski prizvuk, kao da bi već po sebi izricali neku osebujnu kršćansku stvarnost.

U izrazu ADUNARE radi se također o rasprostranjivanju Crkve po svijetu, ali pod jednim specifičnim vidom, u svijetlu osobite, kršćanske koncepcije. Tu je u osnovici slika s antropološkog područja: **sabiranje** ili **sakupljanje** ljudi. Crkva postaje veća, širi se po svijetu, ali ne na način neke fizičke stvari s ekspanzivnom silom (kao što se širi voda, plin i slično), nego se Crkva po svijetu »sabire«, »sakuplja«. To je poimanje u najužoj vezi sa samim pojmom EKKLESIA — CRKVA, kako se ustalio već u apostolsko doba, naročito kod sv. Pavla (15).

Proširiti Crkvu, po tom shvaćanju, znači **SABRATI** nove **POZVANE** u zajednicu Božjega naroda, a ne samo proširiti neke ideje ili rastegnuti područje vlasti. Ustanoviti novu Crkvu (lokalnu) znači **SAKUPITI** novi skup **POZVANIH**, a ne toliko na neko novo mjesto **PROŠIRITI** nauku. Dakako da tu ulazi i to **ŠIRENJE NAUKE**, ali nauka, objava, poruka Božja se radije **donosi, saopćuje, predaje** tim sabranima, nego li naprosto **širi**. Taj aspekt okupljanja, sabiranja, ujedinjavanja osoba koje Bog poziva s četiri vjetra, bitan je za sam pojam Crkve. Kršćanska Crkva prije svega sabire i ujedinjuje ljudske osobe u Božje kraljevstvo: sve drugo što ona na zemlji radi jest više manje u funkciji, u službi ovoga sakupljanja svih koje Bog zove, te njihova što užega ujedinjavanja u **JEDNU, ŽIVU CRKVU** (Sera-

pionova Anafora), da se na taj način postigne konačno okupljenje i ujedinjenje svih u Božjem kraljevstvu koje im je pripravljeno od početka.

Nejasnoće i problemi koji nastaju u novozavjetnoj i u prvoj kršćanskoj literaturi u vezi činjenice što se izraz EKKLESIA upotrebljava i za imenovanje univerzalne Crkve i za označivanje lokalne kršćanske zajednice nas ovdje ne zanimaju (16). Za nas je dosta vidjeti, da je u pojimanju Crkve bitno prisutan pojam SABIRANJA (SAKUPLJANJA), i da se Crkva povećava, rasprostranjuje, širi na taj način, što SKUPLJA sve više novih osoba. Crkve in orbe terrarum nema ondje gdje još nisu sabrani oni koje Bog zove. A to se sabiranje može uvijek razvijati u širinu, dok svi ne postanu članovima Crkve (17).

Prema tome, ovdje u Kanonu, ako to mjesto shvatimo u svijetlu starokršćanskog pojimanja, mi molimo, da Bog učini da se Crkvene zajednice ustanove po čitavom svijetu i da se svi narodi, svi pozvani, saberu — putem njih — u jednu, živu, katoličku Crkvu.

Dakako da je »Crkva uvijek in fieri, da je ona kao narod koji će se svrstavati, na Božji poziv, bez prestanka sve do paruzije (drugog dolaska Kristova). Legije pozvanih neprekidno će ustajati da stupe na put prema kraljevstvu Božjemu« (18). Zato, razumije se, nije isključen eshatološki momenat, jer što triumfalniji svršetak i jest svrha sve akcije i svega nastojanja Crkve na zemlji. Ali eshatološki momenat nije primarno prisutan, već sabiranje u zemaljsku Crkvu i **po njoj** u triumfalnu povorku posljednjega dana!

No time sva snaga i sadržajnost pojma ADUNARE nipošto još nije iscrpljena. Dapače ovo je samo jedan aspekt, bitan doduše i temeljan, ali samo parcijalan. Radi se o SABIRANJU MNOGIH, ali se radi također o sabiranju u JEDNU CRKVU. ADUNARE to neposredno i očevidno kazuje. Zato je potrebno, da bismo dosegli dubinu izraza, uočiti neke aspekte starokršćanskog pojimanja jedinstva Crkve koji tu dolaze u obzir.

Klement Aleksandrijski (+ prije 215) izrekao je misao — a koju analizira Daniélou (19) — iz koje se vidi da po shvaćanju starih kršćana koji razmišljaju o jedinstvu Crkve, to jedinstvo nije nešto što bi istom trebalo nastati kao rezultat ujedinjavanja. Ne tako da bi se pojedinci skupa sabrali i da bi jedinstvo Crkve bilo učinak toga sakupljanja, nego je — nasuprot — Crkva unutrašnje jedna antecedentno tome sakupljanju pojedinaca: pojedini se ljudi, narodi sabiru u jedinstvo koje već postoji. Crkva je jedna u sebi samoj, kao počelo jedinstva svih koji se u njoj ujedinjavaju, a ne kao rezultat ujedinjavanja.

To je ista misao koja je lebdjela pred očima sv. Criprijanu (+258) kad je pisao: »Vani (tj. izvan Crkve) nema Crkve, i ne može se ona protiv same sebe raskinuti ili razdijeliti, nego je neodjeljiva i drži jedinstvo nerazdjeljive kuće« (20). Princip jedinstva Crkve, ono po čemu je Crkva jedna, nalazi se neotuđivo u njoj samoj: zato ona ne može ne biti jedna i jedinstvena. A ona raste tako što ljude skuplja i u svoje jedinstvo ujedinjuje.

To unutrašnje njezino jedinstvo jest **Krist**: On je to temeljno počelo jedinstva, u njemu je Crkva jedno, svi se sabiru oko njega i ujedanjuju s njime. To je unutrašnja nevidljiva ali istinska zbilja, stvarnost, koja je temelj i osiguranje izvanjskog jedinstva organizacije.

To je ono što je izrečeno klasičnim tekstovima sv. Pavla: »Svi koji ste u Krista kršteni Krista ste obukli. Nema više Židova ni Grka, nema više roba ni slobodnjaka, nema više muško ni žensko, jer ste svi vi jedan u Isusu Kristu« (Gal 3, 27—28). Ili u prvoj poslanici Korinćanima: »Jer mi svi, bilo Židovi bilo Grci, bilo robovi bilo slobodni, kršteni smo u jednom Duhu u jedno tijelo« (I Kor 12, 13). Ista je misao malo raširena u poslanici Kološanima: »Obukli ste novoga (čovjeka) koji je obnovljen prema slici onoga koji ga je stvorio, za spoznaju; i tu nema više: Grk i Židov, obrezanje i neobrezanje, barbarin, Skit, rob, slobodan, već sve i u svemu Krist« (Kol 3, 10—11).

Doduše Daniélou, proučavajući tekstove prvih grčkih Otaca koji rade o izrazu MIA EKKLESIA (jedna Crkva), pronalazi da u tekstovima, koje je proučavao, MIA EKKLESIA znači Crkvu kao **sjedinjenje među kršćanima** a ne toliko kao Tijelo Kristovo (21). To je uostalom prilično shvatljivo, jer se u razmatranju problema: **jedna ili više Crkava?** — normalno ima prvenstveno pred očima ono što se vidi, to jest izvanjsko organizaciono grupiranje vjernika: da li samo jedna takva ujedinjena zajednica ili više njih? U tom vidu je tema Crkve kao **kuće u kojoj se jedino smije jesti Pasha**, koju Daniélou pronalazi kao dominantnu u tim tekstovima, mogla biti dovoljna. U tu se kuću moraju svi sakupiti. Ipak kad se to sakupljanje svih u jedno dublje gleda samo u sebi, bez obzira na to da li mogu biti takva dva ili ne, kad se promatra, dokle dosiže to sabiranje i sjedinjavanje sviiju, onda svakako dolazimo do Krista kao početka, kao jezgre Crkve, kao onoga u koga se svi sakupljeni oblače, uklapaju, ucjepljuju, i koji sve obuhvaća: koji je sve u svemu.

To će nam biti posebno jasno iz primjera iz latinske otačke teologije, gdje je to shvaćanje izneseno pomoću samog termina ADUNARE kojim se ovdje bavimo. Vadimo to iz sv. Ciprijana, koji je svakako jedan od tvoraca latinskog crkvenog jezika, pak je zato njegova terminologija utoliko važnija i odlučnija za razumijevanje terminologije latinske liturgije.

Da je izraz u Ciprijanovo doba imao značenje SAKUPITI, SABRATI, vidimo iz izjave biskupa Krescenta iz Cirte na saboru u Kartagi 1. IX 256, koji kaže da oni svi, po milosti Božjoj ADUNATI, moraju pristati uz Ciprijanovu poslanicu Jubajanu. To je vrlo usko sabiranje, upravo kao neko ZBIJANJE, jer u spisu **De lapsis** veli Ciprijan da Crkva radosna otvara svoja vrata pred onima koji su u vrijeme progona ustrajali: **ut ADUNATIS agminibus intretis** (22). To sabiranje i zbijanje redova mora biti u pravoj duševnoj slozi, jer latinski prijevod poznate poslanice **Firmilijana**, biskupa kapadočke Cezareje, — koji je po mišljenju nekih načinio možda sam Ciprijan — kaže, da oni koji se sastaju u duhovnoj kući Božjoj s ugodnošću ADUNANTUR (c. 1). Firmilijan i Ciprijan su doduše tijelom međusobno odijeljeni, ali »duhom — kaže Firmilijan — ADUNEMUR« kao da

zajedno stanuju u jednoj te istoj kući. Zanimljivo je mjesto iz Ciprijanove poslanice Jubajanu, gdje kaže da je sam Krist naredio da se narodi krste **in plena et ADUNATA Trinitate** (23). Ciprijan tu govori protiv onih koji misle da je valjan krst, samo neka je **in nomine Jesu Christi**. ADUNATA prema tome ovdje očevitno hoće reći da kod krštenja moraju biti zajedno povezane i rečene sve tri Božanske Osobe: to je smisao vrlo bliz našem SAKUPLJEN, SABRAN. Ipak je to više nego samo SABRAN; uvijek — čini se — u tom izrazu treba ujedno podrazumijevati da je to sakupljanje i sabiranje u neko usko, što uže, SJEDINJENJE i JEDINSTVO.

Laiku Florenciju Pupijanu, koji je Ciprijana pismeno napao da zbog njega Crkva ima dio sebe od sebe otkinut, Ciprijan odgovara da je »sav narod Crkve i sabran (collectus) i ADUNATUS i nerazdjeljivom slogom sa sobom povezan, a vani ostaju samo oni koji bi morali biti izbačeni kad bi se unutra nalazili« (24). Ti izrazi očevitno imaju jedan drugi upotpuniti ili objasniti: središnji među njima je svakako ADUNATUS, koji u smjeru jedinstva kaže više nego COLLECTUS, dok je ono ostalo samo objašnjavanje izraza ADUNATUS u odnosu na nabačenu mogućnost razdjeljenja. U istoj poslanici kaže Ciprijan (c. 8, 3) da »Crkva od Krista ne odlazi«, a Crkva je »plebs sacerdoti ADUNATA et pastori suo grex adhaerens«. U ovom je slučaju vidljiv paralelizam između dva izričaja koji uglavnom hoće reći isto: prvotni je naglasak ovdje na jedinstvu s jednim (svećenikom, pastirom), ali se ujedno bitno uključuje međusobno jedinstvo naroda, iako putem jedinstva s jednim (svećenikom).

Tako smo dobili širinu pojma ADUNARE kakav — čini se — Ciprijanu najviše odgovara: **sakupiti mnogo njih u što uže jedinstvo putem njihova ujedinjenja s jednim**. Takvim pojmom ADUNARE Ciprijan operira na nekoliko značajnih mjesta koja su od osobite važnosti za zahvaćanje opsežnosti toga pojma u liturgijskoj uporabi, i koja su — mislimo — i utjecala da je taj pojam u liturgiji unesen.

Takav smisao ima pojam ADUNARE na onom mjestu poslanice Pompeju, gdje Ciprijan kaže da je »Crkva jedina koja Christo conjuncta et ADUNATA spiritaliter filios generat« (25).

No najvažnija su dva mjesta gdje Ciprijan na svoj način razvija onu gore citiranu misao iz spisa Didaché, obogaćujući je novim pojedinostima, a koja insistiraju na ekleziološkoj perspektivi euharistije.

Jedno je mjesto u pismu nudimijskom laiku Magnu, pisanom g. 255, a koje se bavi pitanjem valjanosti krštenja u novacijan-skom raskolu.

**Nijedna druga epoha sve tamo od Kristova dolaska na svijet nije bila tako važna za razvoj kršćanstva kao ova naša.**

**Pio XII**

»Napokon — kaže tu Ciprijan — i sama Žrtva Gospodnja (dominica sacrificia) razjašnjava nam, kako je čvrstom i nedjeljivom ljubavlju međusobno povezana kršćanska jednodušnost. Naime, kada Gospodin kaže da je kruh, spremljen od mnogo **sabranih zrna** (de multorum granorum ADUNATIONE), njegovo tijelo, on time označuje da je naš narod, koga je on nosio, **sabran u jedno** (populum nostrum ADUNATUM); i kad vino, isprešano i zajedno sliveno iz mnogo grozdova i jagodica, naziva svojom krvlju, isto tako naznačuje da je naše stado povezano pomiješanjem **u jedno sabranog mnoštva** (commixtione ADUNATAE multitudinis). Ako je Novacijan ovom kruhu Gospodnjem ADUNATUS, ako je i on Kristovoj čaši primiješan...« (26).

Drugo je takvo mjesto u glasovitoj i važnoj poslanici Ceciliju, koja govori o sv. misi (de sacramento dominici calicis). Ciprijan u čitavoj poslanici dokazuje da se sv. misa ne smije služiti vodom nego vinom, ali dokazuje također da je potrebno dodati malo vode, jer voda označuje narode.

»Budući da je Krist sve nas nosio, jer je nosio i naše grijehe, vidimo da se pod vodom razumije narod, a vinom se pokazuje Kristova krv. A kad se u kaležu voda primiješava vinu, narod Kristu ADUNATUR, i vjernički se puk spaja i povezuje s onim u koga vjeruje. To spajanje i povezivanje vode i vina tako se pomiješa u Gospodnjem kaležu, da se u toj mješavini jedno od drugoga ne može odijeliti. Zato ni Crkvu, to jest narod koji vjerno u Crkvi stoji i čvrsto ustraje u onome što je uzvjerovao, ništa ne će moći odijeliti od Krista, da ljubav ne bi uvijek prianjala i ostajala nerazdjeljiva. A u posvećivanju kaleža Gospodnjega ne može se prikazivati sama voda tako kao što ne može ni samo vino. Naime, ako netko prikazuje samo vino, krv Kristova počinje bivati bez nas. A ako je samo voda, počinje bivati puk bez Krista. A kad se oboje pomiješa i ADUNATIONE CONFUSA međusobno spoji, tada se izvršava duhovno i nebesko otajstvo. A kalež Gospodnji nije samo voda niti samo vino, ako se oboje međusobno ne pomiješa, kao što ni tijelo Gospodnje ne može biti samo brašno ili samo voda ako ne bude oboje ADUNATUM i spojeno, te se ne sveže čvrsto u sastav jednoga kruha. A i tim sakramentom pokazuje se **POPULUS NOSTER ADUNATUS**: kao što mnogo zrna sabranih u jedno i smljevenih i pomiješanih čine jedan kruh, tako u Kristu, koji je nebeski kruh, znajmo da je jedno tijelo, s kojim neka broj svih nas bude povezan i **ADUNATUS**« (27).

Ne zanimaju nas ovdje različiti problemi koji se nalaze u tim tekstovima, kao ni pitanje razlike u tumačenju simbolike vina u jednom i drugom tekstu. Za nas je važno vidjeti da pojam ADUNARE ovdje biva upotrebljen da označi ujedinjenje svih nas s Kristom u najuže jedinstvo i da se to posebno veže sa euharistijskom žrtvom. U misi i po misi ta se ADUNATIO kršćanskog naroda, Crkve, s Kristom simbolizira, ali i realizira. Čitav ambitus pojma ADUNATIO ECCLESIAE nalazi se ovdje: to je sabiranje pojedinaca u što uže jedinstvo; to znači u jedinstvo s Kristom a po tome i u jedinstvu među sobom; to je ujedinjenje s Kristom simbolizirano u misi i ono se u misi ostvaruje; iz mise proistječe snaga koja čini da kršćani ostaju međusobno složni,



zahvat u širinu, da što više pozvanih sabere u kraljevstvo —, tako nastavljeno — ono koje ide za što većim produblјivanjem kršćanskog jedinstva unutar same kršćanske zajednice.

Ne mislim tvrditi da je apsolutno sigurno da je riječ ADUNARE ušla u misni Kanon upravo s tim čitavim rasponom svoga sadržaja, ali mislim da je to solidno vjerojatno, dapače najvjerojatnije. A to onda znači da se naše shvaćanje i tumačenje te jednodušni, u ljubavi. Iz mise proizlazi snaga za svako sabiranje i ujedinјavanje, kako početno — ono koje ima u vidu prošnje iz početka Kanona mora kretati u okvirima koje smo otkrili kao tome pojmu svojstvene u staroj literaturi. Na svaki način tako shvaćenom pojmu ADUNARE zaista pripada mjesto u misi, i to upravo negdje prije konsekracije.

Prema tome ukratko možemo reći da Crkva riječju ADUNARE moli od Boga ovo: **neka učini da bi ona mogla svuda po svijetu sabrati što više novih ljudi u svoje jedinstvo s Kristom**, a to naročito biva po euharistiji, pa zato po euharistiji Crkva i misli postići snagu da to izvede.

Izraz se opetuje u molitvi **Domine Jesu Christe, qui dixisti** (unesenoj u misu negdje početkom XI st.) pred davanje cjelova mira kao CO-ADUNARE. Dakako da je njegovo značenje isto.

Problem kako bi se taj izraz najadekvatnije preveo na hrvatski jezik vrlo je složen. Kniewald (28) i prevodilac u »Životu s Crkvom« preveli su izrazom UJEDINITI. Moj prijevod — pod uplivom Dom Bottea — ima izraz SABRATI (29). Svaki od tih izraza ima nešto za sebe. UJEDINITI zaista odgovara jednom aspektu, ali se kod toga prijevoda nikaako ne vidi misijski karakter prošnje ADUNARE: dovesti u Crkvu one koji još nikaako nisu u njoj. Zato je svakako bolji prijevod izrazom SABRATI (ili možda SAKUPITI), a još bi bolje odgovaralo SABRATI U JEDNO (Dom Botte ima RASSEMBLER DANS L'UNITÉ — U JEDINSTVU), samo što je to stilski malo tvrdo. Međutim, trebalo bi zapravo još tražiti (ili makar stvoriti) najprikladniji izraz koji bi bio u duhu našega jezika a koji bi uključivao bar većinu aspekata što ih sadržava pojam ADUNARE u svom kršćanskom religiozno-historijskom kontekstu. A svakako bi morao biti takav da ne bi apriori isključivao nijedan od važnih aspekata s kojima smo se sreli. Upravo iz toga razloga ne odgovara izraz RAŠIRITI, koji istina izriče misijski aspekt prošnje, ali fizičkom slikom koja vrlo malo kaže u specifično kršćanskom smislu, a sasvim uklanja sav ostali bogat i religiozno dubok sadržaj. Tako reći nijedna od ideja izloženih na ovim stranicama, koje se u staroj kršćanskoj literaturi važu uz pojam ADUNARE, ne bi se mogla povezati uz pojam RAŠIRITI.

Vjerujem da će dušobrižnik koji je pročitao ove retke i sam osjetiti potrebu i želju da izloženo kršćansko idejno bogatstvo iznese pred svoje vjernike. Više sadržajno punih propovijedi, osobito prikladnih za naše vrijeme i za današnje potrebe duša i svijeta, moći će izreći ako razmotri i razvije ideje koje evocira prošnja ADUNARE. A to i jest glavni cilj ovoga člancića.

Dr o. TOMISLAV ŠAGI-BUNIĆ OFM Cap